

ÜÇ SENELİK RASATLARA GÖRE VAN GÖLÜNÜN MEVSİMLİK SEVİYE DEĞİŞİKLİKLERİ [1]

Doğu Anadolu bölgesinin yukarı Murat-Van bölümünde kendi adını taşıyan kapalı havzanın ortasında bulunan Van gölü deniz seviyesinden 1720 metre yükseklikte olup yüz ölçümü 3765 kilometre karedir. Gölün derinliği hakkında kat'i hiç bir bilgimiz yoktur. Yalnız en derin yerlerin güney kenarında olduğu ve 100 metreyi bulduğu söylenmektedir. Beslenme havzası oldukça geniş olup (Van kapalı havzası Haçlı gölü havzası hariç Van gölü dahil olmak üzere 17810 km², Van gölü hariç 14045 km², büyük Van andoreik havzası içinde suları Van gölüne gitmeyen irili ufaklı kapalı havzalar 1518 Km² kadar olup bunların yüz ölçümü hariç suları Van gölüne dökülen kısmın yüz ölçümü 12527 Km.² dir.) kuzeyde güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan orta yükseklikte bir dağ sırası ile, bilhassa, aynı doğrultuda uzanan Nemrut dağı, Suphan dağı, Aladağ ve Tendürük gibi yüksek volkan konilerini; doğuda ortalama yükseltisi 2200-2400 metre arasında olan bir yayla ile bunun üzerinde yükselen dağ ve tepeleri, güneyde kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan Güneydoğu Toroslarını ihtiva etmektedir. Kıyı ovaları ve geniş tabanlı vadiler ancak doğu ve kuzeyde oldukça ehemmiyetli sayılabilecek bir yer kaplamaktadır. Arazinin çıplaklığı bir tarafa bırakılacak olursa umumi manzara, bilhassa güney ve batıda, büyük bir Alp gölünü hatırlatmaktadır.

Bu kapalı havzanın sularını Van gölüne boşaltan dere ve çaylar doğu ve kuzeydoğudakiler bir tarafa bırakılacak olursa, umumiyetle kısa boylu akarsular olup yağmur ve karla beslenmektedirler. Suphan dağının zirve kısmında küçük bir sahanın toktağan karlar sınırı içine girmesine ve burada birde küçük glasye bulunmasına rağmen bu sonuncunun akarsu besleme hususundaki rolü hiçolsa gerektir. Daha doğrusu bunun hakkında bir fikrimiz yoktur. Suphan dağından inen suların da ancak bir kısmı Van gölüne gitmekte diğer kısmı ya küçük kapalı havzalarda kalmakta yahut Murat'a dökülmektedir. Gölü besleyen mühim akar-

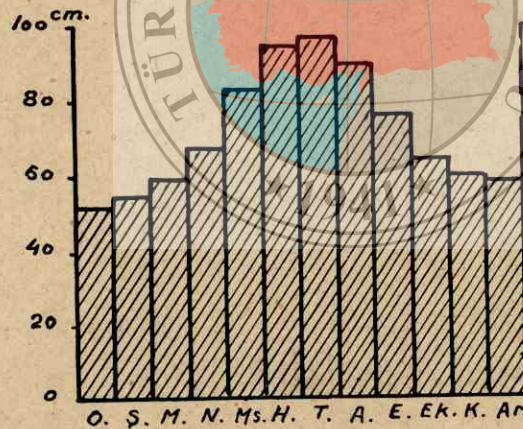
[1]. Gölün mevsimlik seviye değişiklikleri hakkındaki bilgi Elektrik ve Su İşleri Umum Müdürlüğüne Tatvan da 1943 eylülündenberi yaptırılmakta olan rasatlara göre çizilmiş tafsilatlı grafikten (1943 eylülünden 1945 Aralık ayının sonuna kadar 28 aylık yine aynı Kaynaktan temin edilen ve 1946 senesine ait aylık seviye değişikliklerini gösteren Cetvelden elde edilmiştir. «Van gölü seviyesinin maruz kaldığı ortalama değişiklikleri» gösteren grafiğin çizilişinde, serinin homogen olması maksadile 1943 senesine ait 4 aylık rasat (Eylül, ekim, kasım ve aralık aylarının rasatları) hesaba katılmamıştır.

sular doğu ve kuzeydoğudan gelen dere ve çaylar (İspiris ve Mengene dağlarından inen sularla meydana gelen Miçinger yahut Hoşap suyu, doğuda Çillo dağı eteklerinden doğan Karasu, kuzeydoğuda Bendimahî ve Zilân dereleri) olup hepsi kar ve yağmurlarla beslenen akarsulardır. Gölün güney kısmını sınırlıyan

Üç senelik rasatlardan elde edilen ortalamalar (cm.)

Seneler	O	Ş	M	N	Ms	H	T	A	E	Ek.	K	Ar
1943									60	56	49	48
1944	47	51	56	68	90	103.5	104	98	80	70	66	63
1945	62	64	70	76	84	91.5	91	84	73	54	46	45
1946	45	47	52	59	75	90	96	87	76	69	69	67
Ortalamalar	51	54	59	67	83	95	97	90	76 (72*)	64 (62*)	60 (57*)	58 (55.5*)

* 4 senelik rasatlara göre

Şekil 1 — Van gölü seviyesinin maruz kaldığı ortalama değişiklikler.

Güneydoğu Toroslardan inen kısa boylu fakat enerjik akarsularda, bir az evvel bahsedilenler gibi, kar ve yağmurlarla beslenmektedir. Gölün beslenmesinde akarsuların büyük bir payı olduğuna göre bunların rejiminin gölün mevsimlik seviye değişikliği üzerinde esaslı bir tesiri olacağı muhakkaktır. Seviye değişikliklerini

gösteren ortalamalar cetveli ile bunlara istinat edilerek çizilmiş olan grafik (şekil 1.) gözden geçirilecek olursa görülürkü yükseliş mart sonuna ve nisan başlangıcına doğru havaların ısınması neticesi (nisan ortalaması $7^{\circ}.1$) ovalarla eteklerdeki karların erimesi ile başlar. Bu iki ay aynı zamanda senenin en yağışlı aylarıdır (mart ortalaması 57.9, nisan ortalaması 67.0 mm.). Mayıs'tan itibaren yağış azalmakla beraber (mayıs ortalaması 27.1 mm.) gölün seviyesi yükselmekte devam etmektedir. Buda yüksek dağlarda karların erimesi ile beslenen akarsuların, eğimin fazlalığı neticesi, buharlaşma ile sularını kaybetmeden göle dökülmeleri ile izah edilebilir. Haziran ve temmuz ayları yağmurun az olduğu aylar olmasına rağmen seviyenin yükselmede devam ettiği karlarla beslenen suların seviye üzerine olan hâkim tesirini göstermektedir. Haziran sonu ve temmuz başlangıcı seviyenin en yüksek olduğu zamandır. Temmuzun ortasına doğru bir taraftan yağışın azalması, diğer taraftan buharlaşmanın artması (aynı kaynaklardan edinilen bilgiye göre Tatvan da buharlaşmanın 1945 yılındaki değeri 1259 mm. dir.) tesirlerini gösterdiğinden seviye inmeğe başlar. Fakat yüksek dağlardaki kar ihtiyatı henüz tükenmediğinden olacak iniş başlangıçta çok ağırdır. Bunda gölün güney kenarındaki karstik kaynakların da her hangi bir rolü olsa gerektir. Ağustos ayı senenin en kurak ayı olmasına rağmen bu ayda gölün seviyesi mayıs ayındakinden daha yüksektir. Ağustosun sonuna doğru hızla inişe başlayan seviye bu hızını Ekim ayının ortasına kadar muhafaza eder. Bundan sonra düşüş tedrici olup buhal ocak sonuna ve bazı senelerde (meselâ 1945 de) olduğu gibi Şubatın ilk haftasına kadar devam etmektedir. Bununla beraber seviyenin en düşük olduğu ay ocaktır.

Görülüyor ki sübtropikal yüksek stepler sahasında bulunan ve yüksek dağlarla çevrilmiş olan Van gölünün gösterdiği mevsimlik seviye değişiklikleri, bazı farklarla, supalpin göllerin (meselâ Lemman gölü gibi) arzettiği seviye değişikliklerine çok benziyor. Hakikaten Van gölüne dökülen akarsular yaz ortasına kadar karlarla örtülü olan yüksek dağlardan inen dere ve çaylar olup bunların sularının çoğaldığı zaman İlkbahar ve yaz başlangıcı, azaldığı zaman ise kışıdır. Yağmurların rolü ikinci derecede kalmaktadır. En yağışlı mevsim olan İlkbaharda düşen yağmurlar sıcağın yükselmesiyle beraber eriyen karların verdiği sulara katılarak dere ve çayların ve dolavısıyla gölün seviyesini kabartmaktadır.

Ahmet ARDEL